

Milan Vároš

Deti slávneho otca tvorili v cudzine...

Karol Marko (1791 – 1860) sa ako jediný slovenský maliar dostal do svetoznámej 135-zväzkovej série *The Greatest Painters* (Najväčší maliari) z konca 20. storočia. Pravda, akože ináč – pod maďarským menom Károly Markó. Katalógy a publikácie európskych múzeí a galérií, ktoré vlastnia jeho maľby, uvádzajú o ňom „budapeštianske informácie“, napríklad z knihy *The Thorvaldsen Museum* (Kodaň 2005) sa možno dozvedieť, že je to Maďar, lebo sa narodil v meste Lőcse (čítaj Levoča), Hungary...

Takmer celý život prežil v cudzine. Mal sedem detí, ktoré nepoznali otcovu vlasť, postihli ich tragédie. Traja synovia a dcéra boli takisto maliarmi. Najstarší Karol (1822) sa dožil takmer sedemdesiatky (zomrel roku 1891), Andrej žil v rokoch 1824 – 1895, František 1832 – 1874 a Katarína 1833 – 1865.

Karol maľoval najmä v Petrohrade, pochovali ho v Moskve. V tamojších múzeách a galériách nemajú jeho maľby, no možno sa nachádzajú v neznámych súkromných zbierkach mimo Ruska, lebo portrétoval šľachticov, ktorí niekoľko rokov po jeho smrti húfne emigrovali pred komunistami do západnej Európy.

Andrej študoval a žil vo Viedni.

František sa v Taliansku zapojil do politiky, revolúciu podporoval kresbami. Pomiatoľ sa, liečil sa v Budapešti, tam i zomrel.

Otcov štýl napodobňovala aj Katarína.

V archívoch sa dá zistiť, že Karol sa narodil v Budapešti, Andrej vo Viedni a až potom (roku 1826) sa ich otec oženil s Katarínou Nikáryovou Stempeľovou. Porodila ďalšie deti, ani jedno na Slovensku. Žili a tvorili v cudzine, otcovu vlasť nepoznali.

Možno z rozprávania otca, slávneho rodáka z Levoče...

Pracoval pre veľkvojvodu, panovníkov...

Karol Marko, pôvodným povoláním zememeračský inžinier, je jeden z tých našich dávnych a slávnych maliarov, ktorého osud by si zaslúžil román či samostatnú knihu literatúry faktu. Už vyšli tri knihy o ňom, kde inde, ak nie v Budapešti (roku 1954, 1980 a 2004), Pogány Ö. Gáborné dala knihe názov *id. Markó Károly*, Éva Bodnárová a Gabriella Szvobodová Dománszka len *Markó*.

Často bojoval s biedou, manželka s deťmi bola dlhé roky sama vo Viedni, kde si ju veritelia zadržali ako „záloh“. Neraz núkala na predaj jeho maľby, aby zadovážila peniaze pre deti.

Vďaka mecénom barónovi Josefovi Brudernovi a archeológovi Gabrielovi Fejérvárymu mohol študovať na akadémii vo Viedni. Vtedy sa zoznámil s bankárom Johannom Jakobom Geymüllerom, ktorý mu takisto finančne pomáhal.

„Brudern poveril Marka namaľovaním krajíniek a pohľadov z okolia Pešti,“ zistila súčasná maďarská historička umenia Edit Szentesiová. „Z tejto série sa neskôr dostali dva obrazy k Fejérvárymu; kúpil ich od viedenského maliara Lorenza Adolfa Schönbergera, následne ich ponúkol roku 1822 viedenskej výtvarnej akadémii. Markova kolekcia pozostávala zo šestnástich eroticky ladených akvarelov (ohodnotených najvyššou sumou), ktoré vznikli počas jeho viedenského pobytu. Išlo o ojedinelý a vzhľadom na neskoršie obdobie značne prekvapujúci súbor; podobne ako olejomaľba z konca Markovho viedenského obdobia – *Skalnatá krajina...*“

Roku 1826 začal Marko navštevovať zámok kniežaťa Mikuláša II. Esterháziho z Galanty v Kismartone (Eisenstadt), od roku 1830 tam žil aj s rodinou pol druhu roka. Odtiaľ napísal Gabrielovi Fejérvárymu dva listy týkajúce sa dvoch malieb preňho.

V prvom mu oznamoval:

„Hoci som mal v úmysle neprezradiť obsah tých dvoch obrazov, predsa oznamujem Milostivému Pánovi, že na jednom bude vidiecke dievča čistiacie uhorky, ten som už začal, na druhom dedinská žena vymetajúca pec...“

Roku 1832 sa Karol Marko konečne dostal do Ríma, túžil po tom dlhé roky. Krátko predtým napísal:

„Musím sa zmieriť s tým, že Taliansko neuvidím a zomriem bez toho, že by som tam mohol rozvinúť svoje nadanie...“

V Ríme roku 1833 vytvoril obraz *Z klenotov svätého dávnoveku* – podľa epickej básne jágerského arcibiskupa J. L. Pyrker (1772 – 1847), ktorý mu to navrhol. V tom roku sa Marko stretol s Fejérvárym vo Florencii, odkiaľ si odniesol domov niektoré jeho práce.

Počas sedemročného pobytu v Ríme Marko často chodil maľovať do neďalekej dediny Tivoli.

Roku 1838 sa presťahoval do Pisy. V tom čase ho peštianska tlač viackrát pochválila. Periodikum Honművész (Umelec domoviny) mu roku 1840 zložilo hlbokú poklonu:

„Čo povedať o maľbách zobrazujúcich taliansky vidiek? Sú samotnou prírodou zakliatou do plátna. V lístí, ktoré už nemožno zachytiť vernejšie, tušíme šelest vánku; pred očami nám pučí tráva plná rosy; túžime sa schladiť v tieni, kvetom chýba už len vôňa a potôčiku žblnkot. Štafáž je taká dobrá, že pri pohľade zväčšovacím sklom by obstála aj vedľa postáv flámskeho maliara Davida Teniersa... Zriedka sa stretieme s krajinomaľbou, v ktorej by také malé, takrečeno architekturné postavy boli vykreslené s takou umeleckou obratnosťou a smelosťou v takých dobre vystihnutých farbách...“

V Taliansku maľoval pre šľachticov, pre toskánskeho veľkvojvodu Leopolda II., Viliama z Fürstenbergu, bavorského kráľa Ľudovíta I. a iných.

Roku 1840 ho zvolili za člena Uhorskej akadémie vied, tri roky nato sa stal členom Umeleckej akadémie vo Florencii a súčasne začal učiť na tamojšej akadémii, od roku 1844 bol členom Umeleckých akadémii v Benátkach a v Arezze...

Karol Marko videl čoraz horšie. Roku 1848 sa presťahoval do mediciovskej vily-zámku Appoggi v Lappoggi neďaleko Florencie, kam ho pozval jeden gróf Gherardescu, jeden z jeho žiakov. Tam ho aj pochovali.

Kde sú obrazy od vdovy?

Maďarská historička umenia Gabriella Szvobodová Dománszka v záslužnej štvorjazyčnej knihe o slávnom Levočanovi uverejnila reprodukcie viacerých Markových diel, no ani jedno zo Slovenska. Napísala však, kde sa maliar narodil: „Born in Lócse (Levoča) on 25 th September 1791. Father – András György Markó, mother – Zsófia Éberl...“

Obrazy Károlya Markóa (nie Karola Marka) vystavuje a uchováva v depozitoch Národná galéria v Prahe, Nová pinakotéka v Mníchove, Uffizi vo Florencii, Galleria d'Arte Moderna v Miláne, Rakúska galéria vo Viedni...

Karol Marko sa počas pobytu v Ríme priatelil s tam žijúcim dánskym umelcom a zberateľom Bertelom Thorvaldsenom (1770 – 1844). Tento slávny sochár sa stal zakladateľom múzea v Kodani, nesie jeho meno. Napadlo mi, nepredal či nedaroval mu niektorú maľbu?!

Jacob Helbo Jensen, pracovník Thorvaldsenovho múzea, mi v odpovedi na môj list koncom roku 2009 mailom oznámil, že múzeum vlastní päť diel ma-

liara, ktorý sa volal Carl (Károly) Markó. Namaľoval ich na objednávku sochára, majú názvy *Krajina s vílami*, *Krajina s kúpajúcimi sa vílami*, *Pohľad na jazero Nemi a Monte Cavo*, *Talianška horská krajina – ženy pri fontáne* a *Talianška scéna – pútnik na ceste*.

Cena ich fotoreprodukcii je taká vysoká, že pre slovenského autora, ktorý za objemnú knihu s hmotnosťou dva kilogramy nedostal honorár, sú nedostupné.

Najviac jeho diel opatruje Maďarská národná galéria a Kresťanské múzeum v Ostrihome, o čo sa pričínili aj slovenskí grófi Eugen (Jenő) Ziči a Ján Pálfi, majiteľ štyroch diel K. Marka (ich zberateľské aktivity a veľkolepé dary Budapešti som opísal v 1. zväzku *Stratených slovenských pokladov*).

Doma na Slovensku je málo Markových diel. Jedno z nich, *Pohľad na Bratislavský hrad od Petržalky*, namaľoval roku 1853, keď sa po tridsiatich piatich rokoch vrátil do vlasti. Na niekoľko dní...

Janko Alexy uverejnil (roku 1948) zaujímavú informáciu, že Irena Molecová-Vagačová z Trenčianskych Teplíc sa stretla s vdovou po Andrejovi Markovi. Získala od nej jeho obrazy, rovnako diela otca a staršieho brata Karola.

„Medzi inými to bola *Krajina s riekou*, miniatúra, signovaná Carlo Marko padre, 1848,“ uviedol Alexy. „Ďalej *Krajina s mostom* (28 x 21 cm), sign. Carlo Marko figlio, 1850, *Krajina s pastierom kôz*, sign. Carlo Marko figlio, 1850, *Léda a labuť* (23 x 18 cm), sign. Carlo Marko padre, *Krajina s kaplnkou* (14 x 10 cm), sign. Carlo Marko starší, *Krajina so zotatým stromom* (36 x 27,5 cm), sign. Carlo Marko padre, 1848, *Krajina s mestom v pozadí* (35 x 23 cm), sign. Carlo Marko figlio, 1853, *Krajina s ruinou* (16 x 11 cm), sign. Andreas Marko, 1865, *Kozy* (16 a 11 cm), sign. Andreas Marko, 1865, a *Rybár* (73 x 43 cm), sign. Carlo Marko mladší, 1870...“

Pátranie po potomkoch Ireny Molecovej-Vagačovej a zrejme majiteľoch niektorých diel Markovcov sa ešte neskončilo...

Obraz z Ria de Janeiro

Roku 2007 historička umenia PhDr. Zuzana Trepková-Paternostrová, bývalá pracovníčka SNG v Bratislave, žijúca od roku 1972 v Brazílii, kurátorka zbierky európskeho maliarstva v Museu Nacional de Belas Artes v Riu de Janeiro, darovala SNG obraz Karola Marka *Krajina s kúpajúcimi sa mladíkmi (Alegres banistas)*.

Kúpila ho roku 1986 asi za päťtisíc dolárov v starožitníctve Galeria Nimitzki v Riu de Janeiro.

„Aj keď Marol Marko st. nepatril k umelcom, ktorých životné osudy priviedli do Brazílie, aby tu istý čas tvorili, predsa bol známy už počas života nielen v Brazílii, ale aj v iných juhoamerických krajinách,“ napísala Z. Trepková-Paternostrová. „Jeho obrazy boli dobre známe a predávali sa napríklad v Mexiku. Vystavovali ich medzi rokmi 1854 – 1858 v Mexico City... Roku 1859 sa v Academii Imperial de Belas Artes v Riu de Janeiro konala zvyčajná výročná výstava žiackych prác Exposicao general da Academia Imperial de Belas Artes, ktorá bola zároveň súťažou na získanie študijného pobytu v Európe. Niektoré výstavné miestnosti boli dekorované staršími i novšími projektmi a dielami profesorov zo zbierok Academie, slúžili pri výučbe ako študijné predlohy, a takisto dielami zberateľov i umelcov, ktorí tvorili mimo školy pre spoločnosť a na objednávky. A tak sa od určitého obdobia na jednom mieste vystavovali napríklad diela z majetku brazílskeho panovníka, šľachticov, ako aj niekoľkých zberateľov. Medzi vystavenými dielami boli aj obrazy, ktoré vlastnil Francisco José Fialho, bohatý štátny úradník (comendador) a majiteľ rozsiahlych pozemkov v Petrópolis, malom mestečku pri Riu, kde mal letné sídlo cisár Peter II. Statkár Fialho vlastnil rozmanitú, žánrovo aj slohovo rôznorodú umeleckú zbierku a podľa výstavného katalógu z roku 1859 zapožičal na výstavu viaceré diela. Medzi vystavenými obrazmi z jeho zbierky sa nachádzalo aj päť obrazov Karola Marka st., ktoré sú uvedené v katalógu vydanom k výstave *Notícias da Academia Imperial de Belas Artes do Rio de Janeiro...*“

Odkiaľ sa dostala Markova maľba až do Brazílie? Z Prahy? Z niektorej výstavy Spoločnosti vlasteneckých priateľov umenia? Kedy? Kto ju odniesol do Ameriky?

Zuzana Trepková-Paternostrová: „Od majiteľa starožitníctva, u ktorého som kúpila Markov obraz, som sa, žiaľ, nedozvedela, kto bol jeho posledným vlastníkom ani ako sa obraz dostal do Brazílie. Majiteľ starožitníctva ho kúpil na aukcii roku 1985 v tradičnom obchode s umeleckými dielami Leone v Riu de Janeiro. Istou indíciou jeho pôvodu je však okrúhla pečiatka na rube obrazu v pravom dolnom rohu a text: *Frant. Sembdner, Praha 11; Bořivojova 68, tel. 36895; stály přísežný soudní znalec, akad. malíř a grafik.*

Františka Sembdnera charakterizuje *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950 – 2004* ako maliara reštaurátora a pedagóga. Keďže vzdelanie akademického maliara zavrášil roku 1936 a potom sa ešte vzdelával v Paríži, dá sa predpokladať, že svoju činnosť súdneho znalca mohol vykonávať najvyššie po roku 1937 a vzhľadom na blížiacu sa druhú svetovú vojnu asi ani nie dlho. Je celkom možné, že sa obraz dostal do Brazílie v súvislosti s emigrantmi, ktorých v Európe ohrozoval šíriaci sa fašizmus... Pečiatka súdneho znalca

na obraze vzbudzuje dojem, že si majiteľ obrazu dal potvrdiť jeho pravosť pred odchodom z vlasti...“

Návrat obrazu Karola Marka z Brazílie do Európy a domov na Slovensko stopäťdesiat rokov po jeho smrti je zaujímavá až vzrušujúca skutočnosť. Je to však len kvapka v mori plnom dramatických osudov umeleckých diel a ich tvorcov vrátane diel našich dávnych maliarov...

Bol to vzácny dar slovenskej rodáčky.

Roku 2008 pani Zuzana Trepková-Paternostrová darovala Galérii mesta Bratislavy dielo talianskeho maliara Gonsalva Carelliho (1818 – 1900) *Kostol sv. Františka v Cave*.

Zlodejská korisť zo SNG

Dar pani Zuzany Trepkovej-Paternostrovej našej prvej galérii bol o to cennejší, že z nej v rokoch 1990 – 1991 postupne odcudzili deväť diel nevyčísliteľnej umeleckej a historickej hodnoty takých majstrov ako Jozef Božetech Klemens (*Kostol pri rybníku*), Adam Elsheimer (*Obraz všetkých svätých*), Franz Anton Maulbertsch (*Svätý Augustín*), Ladislav Medňanský (*Krajina pri Váhu*), Emil Filla (*Zátišie*), František Kupka (*Štúdia motívu*) a tri maľby Karola Marka (*Horská krajina*, *Talianska krajina so štafážou* a *Krajina z okolia Ríma*).

Na nedostatočné zabezpečenie umeleckých diel v SNG upozorňovali jej riaditeľku Zuzanu Bartošovú jej podriadené, pracujúce v tej istej budove, listami.

Riaditeľka na listy neodpovedala a krádež obrazov zatajovala.

Obrazy odcudzil tridsaťsedemročný údržbár v SNR Karol G. Predal ich v Rakúsku.

Pred súdom všetko ľutoval.

Obrazy sa však do SNG dodnes nevrátili.